

Leszek Sługocki

Antyglosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 1990 r. I KZ 64

Palestra 36/7-8(415-416), 99-102

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Antyglosa
do postanowienia Sądu Najwyższego
z dnia 6 kwietnia 1990 r.
I KZ 64/90^x

Teza głosowanego postanowienia ma brzmienie następujące:

Na odmowę ustanowienia obrońcy z urzędu, w wypadku gdy składający wniosek w tej kwestii powołuje się na niemożność poniesienia kosztów obrony, przysługuje zażalenie.

Przepis artykułu 409 k.p.k. stanowi, że zażalenie przysługuje na postanowienia sądu zamykające drogę do wydania wyroku oraz na postanowienia co do środka zabezpieczającego, a na inne postanowienia - w wypadkach przewidzianych w ustawie.

Tak więc ogólnie rzecz ujmując, według kodeksu postępowania karnego zażalenie przysługuje na trzy grupy postanowień: 1) zamykające drogę do wydania wyroku, 2) co do środków zabezpieczających, 3) w wypadkach przewidzianych w ustawie. Pierwsze dwie grupy pozostają poza naszymi zainteresowaniami w tej antyglosie. Natomiast wypadki przewidziane w ustawie są następujące, kolejno według artykułów kodeksu postępowania karnego:

1) art. 15 §2 - w kwestii zawieszenia postępowania,

2) art. 25 §3 - w kwestii właściwości (rzeczowej lub miejscowej),

3) art. 59 §3 - w kwestii zabezpieczenia roszczenia,

4) art. 92 §4 - w kwestii sprostowania orzeczenia,

5) art. 111 §3 - w kwestii odmowy przywrócenia terminu,

6) art. 150 §2 - w kwestii odtworzenia akt sprawy,

7) art. 184 §4 - w kwestii zarządzonej obserwacji oskarżonego w zakładzie leczniczym,

8) art. 198 §1 - w kwestii zajęcia korespondencji, przesyłek oraz utrwalenia treści rozmów telefonicznych,

9) art. 212 - w kwestii zastosowania środków zapobiegawczych, w szczególności tymczasowego aresztowania,

10) art. 222 §3 - w kwestii przedłużenia okresu tymczasowego aresztowania,

11) art. 230 §3 - w kwestii przepadku przedmiotu poręczenia lub ściągnięcia sumy poręczenia,

12) art. 247 §2 - w kwestii kar porządkowych,

13) art. 250 §2 - w kwestii zabezpieczenia niektórych kar na mieniu oskarżonego,

14) art. 268 - w kwestii postanowień i zarządzeń, a także innych czynności naruszających w toku postępowania przygotowawczego prawa osób nie będących stronami (w tym ostatnim zakresie zażalenie przysługuje także stronom),

15) art. 281 §2 - w kwestii dowodów rzeczowych w postępowaniu przygotowawczym,

16) art. 289 - w kwestii ustalenia obowiązków w postanowieniu o warunkowym umorzeniu postępowania,

17) art. 299 §2 - w kwestii zwrotu akt do uzupełnienia postępowania przygotowawczego,

^x OSNKW 1991, nr 4-6, poz. 24.

18) art. 344 §3 - w kwestii zwrotu akt z rozprawy głównej do postępowania przygotowawczego,

19) art. 368 §2 - w kwestii uzupełnienia wyroku przez orzeczenie o zaliczeniu tymczasowego aresztu, o dowodach rzeczowych lub o kosztach,

20) art. 488 §3 - w kwestii orzeczenia o odszkodowaniu za niesłuszne skazanie, aresztowanie lub zatrzymanie,

21) art. 558 - w kwestii kosztów postępowania,

22) art. 481 - w kwestii oddalenia wniosku lub pozostawieniu go bez rozpoznania w postępowaniu o wznowienie postępowania.

Powyższe wyczerpujące przedstawienie przewidzianych w kodeksie postępowania karnego wypadków dopuszczających instytucję „zażalenia” było niezbędne, celem wykazania, że obowiązująca procedura karna **nie przewiduje** zażalenia na odmowę ustanowienia obrońcy z urzędu.

Jednakże Sąd Najwyższy orzekł w konkretnej sprawie inaczej, przedstawiając następujący pogląd: „W myśl art. 69 k.p.k. podstawową przesłanką do podjęcia decyzji o wyznaczeniu obrońcy z urzędu jest wykazanie, że składający wniosek (...) «nie jest w stanie bez uszczerbku dla koniecznego utrzymania siebie i rodziny ponieść kosztów obrony». Koszty obrony są jednym ze składników kosztów postępowania karnego (art. 554 §2 k.p.k.), na orzeczenie zaś w kwestii kosztów postępowania przysługuje zażalenie (art. 558 k.p.k.). Ze sformułowania art. 556 k.p.k. wynika uprawnienie sądu do zwolnienia oskarżonego w całości lub częściowo od zwrotu Skarbowi Państwa kosztów postępowania oraz zapłaćenia opłat na rzecz zespołu adwokackiego z tytułu udziału w sprawie obrońcy z urzędu. Muszą jedynie istnieć pod-

stawy uznania, że uiszczenie ich byłoby zbyt uciążliwe ze względu na stan rodzinny, majątkowy i wysokość dochodów zobowiązanego. Przepis ten nie przewiduje ograniczeń co do tego, w jakim stadium postępowania taka decyzja może być czy powinna być podjęta. Należy przeto uznać, że odnosi się to również do wznowienia postępowania, zwłaszcza że w tym postępowaniu istnieje «przymus adwokacki», ponieważ wniosek o wznowienie postępowania, jeżeli nie pochodzi od prokuratora, powinien być sporządzony i podpisany przez adwokata (art. 479 §2 k.p.k.).”

Rozumowanie to zawiera wiele błędów.

Przed wszystkim ze sformułowania art. 69 k.p.k. wynika, że kwestia wyznaczenia obrońcy z urzędu jest domeną sądu pierwszej instancji.

Rzeczywiście, art. 554 §2 k.p.k. przewiduje, że do kosztów postępowania wlicza się m.in. opłaty na rzecz zespołu adwokackiego z tytułu udziału w sprawie jednego obrońcy lub pełnomocnika strony, ale w całym przepisie art. 554 k.p.k. chodzi o koszty postępowania ustalane przez sąd w wyroku. Gdyby przyjąć koncepcję uzasadnienia postanowienia SN, to analogicznie przysługiwałoby zażalenie na np. odmowę powołania biegłych lub świadków, a takiej koncepcji nikt na tle art. 554 k.p.k. nie powinien odważyć się przedstawić.

Istotnie, na orzeczenie w kwestii kosztów postępowania przysługuje zażalenie (art. 558 k.p.k.). Wszelako SN w sposób niedopuszczalny „przepełnił” przepis. Przecież art. 558 k.p.k. ma następujące brzmienie: „Na orzeczenie w przedmiocie kosztów postępowania przysługuje zażalenie, jeżeli nie wniesiono rewizji.” Sformułowanie to jasno wykazuje, że zażalenie przysługuje na tę

część wyroku, która orzeka o kosztach, przy czym zażalenie tylko wtedy jest dopuszczalne, gdy nie zostaje wniesiona rewizja. Natomiast, jeśli wniesiona zostaje rewizja, to w niej tylko (jako jej część) dopuszczalne jest zaskarżenie tej części wyroku, w której orzeczono o kosztach.

Tak więc konkluzja uzasadnienia orzeczenia SN, że „Rozważania te upoważniają do wyrażenia poglądu, że na odmowę ustanowienia obrońcy z urzędu ... przysługuje zażalenie”, jest w sposób oczywisty niezasadna. Po przedstawieniu niezasadnej konkluzji Sąd Najwyższy dla wzmocnienia swego poglądu powołał się dodatkowo na art. 89 k.p.k., uznając, że Sąd Najwyższy powinien był sprawdzić okoliczności dotyczące sytuacji majątkowej skazanego. Otóż, obowiązku takiego dany przepis procedury karnej nie nałożył na sądy.

Istnieją zgodne poglądy, że sprawdzenie okoliczności faktycznych przed wydaniem postanowienia, o jakim mowa w art. 89 k.p.k., odnosi się np. do zbadania przez biegłych lekarzy psychiatrów stanu zdrowia psychicznego oskarżonego, sprawdzenia, czy nie zachodzi przedawnienie, uprzednie osądzenie sprawy, zachowanie się sprawcy w okresie próby, sprawdzenie zasadności wniosku o umorzenie postępowania.¹ Nikt jednak dotychczas nie wpadł na pomysł, że w trybie art. 89 k.p.k. można badać stan majątkowy oskarżonego. Takiego obowiązku żaden przepis obowiązującego prawa nie nałożył na sąd karny.² To przede wszystkim oskarżony (skazany) musi się troszczyć o to, aby sąd miał prawdziwe i obiektywne dane o stanie majątkowym danej strony. Istotnie (czego SN nie zauważył) sąd w toku postępowania judykacyjnego powinien dysponować danymi o sytuacji majątkowej

oskarżonego. Wynika to z dyspozycji art. 8 §1 k.p.k., nakazującego w postępowaniu ustalić m.in. stosunki majątkowe oskarżonego. Nie wyklucza to sytuacji, że sąd może zgromadzić te dane, działając z urzędu (art. 152 k.p.k.).³ Jednakże wtedy, gdy sąd dysponuje określonymi danymi (dowodami), a akta powinien znać oskarżony (skazany), to uzupełnienie materiału dowodowego w tym zakresie zależeć może tylko od oskarżonego, starającego się o ustanowienie dlań obrońcy z urzędu.

Tak więc konkluzja powyższych wywodów jest zupełnie prosta: w istniejącym stanie prawnym nie przysługuje zażalenie na odmowę ustanowienia obrońcy z urzędu. Dlatego postanowienie SN z 6 kwietnia 1990 r. (I KZ 64/90) jest niezasadne. Skoro zaś zażalenie nie przysługuje, to SN powinien był złożyć zażalenie pozostawić bez rozpoznania, zgodnie z art. 379 k.p.k., skoro prezes sądu pierwszej instancji nie odmówił przyjęcia zażalenia (art. 377 §2 k.p.k.).

Jednakże przyjmując *in abstracto* powyższe postanowienie za zasadne i dopuszczalne, można całe zagadnienie odwrócić, i to powołując się na te same przepisy k.p.k. na jakie powołał się SN.

Skoro bowiem miałyby przysługiwać zażalenie na odmowę ustanowienia obrońcy z urzędu, to powinno w takim razie także przysługiwać zażalenie na ustanowienie obrońcy z urzędu. Składający wniosek o wyznaczenie obrońcy z urzędu wcale nie musi być w stanie uniemożliwiającym mu poniesienie bez uszczerbku itd. kosztów obrony (art. 69 k.p.k.). Koszty obrony są jednym ze składników kosztów postępowania karnego (art. 554 §2 k.p.k.) i na orzeczenie w kwestii kosztów postępowania przysługuje zażalenie (art. 558 k.p.k.). Nie-

przeprowadzenie sprawdzenia okoliczności faktycznych przed wydaniem postanowienia, o którym jest mowa w art. 89 k.p.k., może doprowadzić do błędnego poglądu, że oskarżony (skazany) nie jest w stanie bez uszczerbku ponieść kosztów obrony. W takim zaś ujęciu prawnym i faktycznym ustanowionemu przez sąd obrońcy z urzędu powinno przysługiwać zażalenie na postanowienie o ustanowieniu go obrońcą z urzędu.

Jeśli Sąd Najwyższy powiedział „a”, to i powinien powiedzieć „b”. Skoro zaś

tego nie powiedział, należałoby to dopowiedzieć.

Może jednak byłoby bardziej prawidłowo zamknąć zagadnienie stwierdzeniem, że ani „a”, ani „b”, czyli że należy pozostać przy takiej interpretacji prawa, jaka wprost wynika z przepisu, a nie tworzyć nie mieszczących się w istniejącym systemie procedury karnej koncepcji.

Za takim rozwiązaniem opowiadam się.⁴

PRZYPISY:

¹ Por. Kodeks postępowania karnego. Komentarz pod red. M. Mazura, wyd. II, Warszawa 1976, s. 167. Por. też M. L i p c z y Ń s k a, R. P o n i k o w s k i: Mały komentarz do kodeksu postępowania karnego, Warszawa 1986, s. 94. Zdaniem zaś K. M a r s a ł a (Prawo karne procesowe, Warszawa 1988, s. 420) sąd może sprawdzić okoliczności faktyczne, np. co do istnienia lub nieistnienia przeszkody procesowej, na podstawie art. 89 k.p.k.

² W monografii dotyczącej grzywny samoistnej nie stwierdzono w badaniach ani jednego wypadku, by sądy przed wymierzeniem grzywny (czyli przed wyrokowaniem) przeprowadziły badania, czyli sprawdzenia na podstawie art. 89 k.p.k. stanu majątkowego oskarżonego czy skazanego na grzywnę samoistną (L. Ś l u g o c k i: Kara grzywny samoistnej i jej wykonanie, Warszawa 1984, a w szczególności rozdział VIII pt. Podstawy znajomości stanu majątkowego skazanych na grzywnę samoistną).

³ L. Ś l u g o c k i: op. cit., s. 137.

⁴ Już po opublikowaniu antygłosowanego postanowienia opublikowany został Projekt kodeksu postępowania karnego (redakcja z grudnia 1991 r.). Również i w tym projekcie nie przewidziane jest zażalenie w kwestii ustanowienia obrońcy z urzędu (art. 80 Projektu).